

AGNIESZKA KUTYŁA

ŚREDNIOWIECZNE PATROCINIA
W DOKUMENTACH KANCELARII MONARSZEJ
– ZARYS PROBLEMATYKI

Terminu *patrocinium* w znaczeniu tytuł, wezwanie, rzadziej dedykacja, zapożyczonego z języka prawa rzymskiego, używamy na określenie patronatu świętych, nadawanego obiektom sakralnym: kościołom, klasztorom, kaplicom, ołtarzom¹. Pierwotnie *patrocinium* oznaczało kościół, w którym złożono relikwie świętego męczennika, a miejsca kultu opisywano przy użyciu określeń odantropomicznych, wskazujących na imiona ich właścicieli, np. *domus Paulae, Petri*². Prawdopodobnie najwcześniej, bo już od IV w., utrwaliły się wezwania dla kościołów³, w tym bowiem czasie przyjęto zwyczaj nadawania tym obiektom specjalnych tytułów, połączonych z obrzędem poświęcenia – konsekracji⁴. Ponieważ

Mgr AGNIESZKA KUTYŁA – asystent Katedry Języka Polskiego KUL; adres do korespondencji: Katedra Języka Polskiego, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin.

¹ A. Gieysztor, J. Szymański, *Patrocinia*, w: *Słownik starożytności słowiańskich. Encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych do schyłku wieku XII*, t. IV, red. G. Labuda i Z. Stieber, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970, s. 44-46.

² A. Witkowska OSU, *Titulus ecclesiae. Wezwania współczesnych kościołów katedralnych w Polsce*, Warszawa 1999, s. 49.

³ Prawo kanoniczne zaczęło interesować się wezwaniami kościołów dopiero w początkach XVII w.; por. Gieysztor, Szymański, dz. cyt.

⁴ W. Rozynkowski, *Patrocinia kościołów klasztornych fundacji władców polskich (XI-XV wiek). Wokół patronatu władcy?*, w: *Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich i A. Pobóg-Lanartowicz, Wrocław–Opole–Warszawa 2005, s. 32; por. Witkowska, dz. cyt., s. 49.

każdy kościół jako „Dom Boży” poświęcony był Bogu lub Boskim osobom, wezwania o proveniencji wczesnochrześcijańskiej dedykowane były zazwyczaj Chrystusowi, przy czym przedmioty związane z Jego życiem traktowano jak relikwie (np. Święty Krzyż), oraz Jego Matce Maryi. W miarę rozwoju sieci parafialnej dla odróżnienia poszczególnych miejsc kultu znajdujących się w jednym mieście powstała konieczność nadawania im określeń odtoponimicznych, urabianych początkowo od miejsca występowania danego obiektu sakralnego, następnie pojawiały się patrocinia tworzone od imion pierwszych apostołów, świętych i męczenników⁵. Dane te, zarówno antroponomastyczne, jak i toponomastyczne, umożliwiają opracowanie nomenklatury patrociniowej w aspekcie językoznawczym, gdyż patrocinia są swoistego rodzaju grupą imion własnych, utrwalonych w społecznej pamięci, zapisywanych w dokumentach kościelnych i państwowych – stanowiących akty prawne.

Zwyczaj nadawania wezwań obiektom sakralnym upowszechnił się w VII w. jako jeden z przejawów stopniowo narastającego kultu liturgicznego poszczególnych świętych. Przyjrzenie się wezwaniom świętyń w średniowieczu wprowadza w zagadnienie tradycji kultowej dzięki nim zainicjowanej oraz w dzieje instytucji kościelnych i lokalnych obyczajów. Patrocinia stanowią dziedzictwo minionych epok w zakresie nazywania (określenia) obiektów sakralnych.

Zainteresowanie patrociniami ma w historiografii europejskiej długą tradycję ze względu na ich ogromną rolę źródłową. Są one ważnym, bo jednym z niewielu źródeł do poznania średniowiecznej pobożności⁶. W Polsce zauważamy słabe zaawansowanie badań nad najdawniejszymi patrociniami, wynikające głównie z braku materiału źródłowego. Informacje dotyczące najstarszych wezwań kościelnych i zakonnych są fragmentaryczne. Zazwyczaj dysponujemy dokumentacją późną, bo tylko sporadycznie pochodzącą sprzed XIV w.⁷ Na ogół nie zachowały się dokumenty erekcyjne i konsekuracyjne najstarszych obiektów sakralnych. Dopiero od późnego średniowiecza dysponujemy opisami parafii w księgach uposażeń biskupstw, a od końca XVI w. pierwszymi aktami wizytacyjnymi, pozwalającymi na ustalenie geografii wezwań i zbadanie ich rozwarstwienia chronologicznego. Od schyłku XVIII stulecia w badaniach nad wezwa-

---

⁵ Por. S. Litak, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 r. Struktury administracyjne*, Lublin 1996.

⁶ Por. G. Karolewicz, *Z badań nad wezwaniami kościołów*, „Roczniki Humanistyczne” 22(1974), z. 2, s. 215-221; t a ż, *Komunikat o mapach wezwań kościołów w Polsce w końcu XV w.*, „Roczniki Humanistyczne” 16(1968), z. 2, s. 138-140.

⁷ Gieysztor, Szymański, dz. cyt., s. 45.

niami pomocne są schematyzmy kościelne, wykorzystane przez G. Karolewicz⁸. Często problematykę patrociniczną podejmuje się w studiach nad rozwojem struktur administracyjnych organizacji kościelnej. W tym nurcie badań znajdują się prace: A. Janeczka (zawiera dokładną analizę rozwoju sieci katolickich kościołów parafialnych, klasztornych, szpitalnych oraz kaplic w woj. bełskim w okresie od schyłku XIV do początku XVII w.⁹) oraz S. Litaka (poruszająca m.in. problematykę wezwań kościelnych i zakonnych z okresu późniejszego – przedrozbiorowego – ok. 1772 r.). Badacz ten przedstawił stan organizacyjny Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w Rzeczypospolitej, na Śląsku i w Mołdawii, poprzez udokumentowane zestawienie wszystkich parafii, świątyń i placówek zakonnych na tym obszarze¹⁰. Materiał z tego samego okresu omawia również ważna wcześniejsza praca dotycząca zakonów polskich pod red. L. Bieńkowskiego, J. Kłoczowskiego i Z. Sułowskiego¹¹. Średniowieczne wezwania były tematem najnowszych prac J. Rajmana, który opracował katalog krakowskich patrociniów według podziału historyczno-administracyjnego¹², oraz W. Rozynkowskiego, charakteryzującego patrocinia kościołów klasztornych fundacji władców polskich¹³. A. Witkowska dokonała analizy materiału najnowszego, dotyczącego wezwań współczesnych kościołów katedralnych w Polsce¹⁴.

Problematykę najstarszych patrociniów podejmuje się również w powiązaniu z badaniami nad kultem liturgicznym poszczególnych świętych (np. św. Floriana¹⁵, św. Wojciecha¹⁶, św. Andrzeja¹⁷, św. Jerzego¹⁸, św. Klemensa¹⁹, św. Miko-

---

⁸ *Z badań nad wezwaniami kościołów*. Autorka opracowała patrocinia z 1914 r., wykorzystując schematyzmy XX-wieczne.

⁹ *Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV w. do początku XVII w.*, Wrocław 1991.

¹⁰ D z. cyt.

¹¹ *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*, t. I, Lublin 1972.

¹² *Średniowieczne patrocinia krakowskie*, Kraków 2002.

¹³ D z. cyt., s. 31-44.

¹⁴ D z. cyt.

¹⁵ K. Dobrowolski, *Dzieje kultu św. Floriana w Polsce do poł. XVI w.*, Kraków 1923.

¹⁶ J. Nowacki, *Z dziejów kultu św. Wojciecha*, w: *Święty Wojciech 997-1947. Księga pamiątkowa*, red. Z. Bernacki i in., Gniezno 1947, s. 133-157.

¹⁷ A. Bazieli, *Początki kultu św. Andrzeja w Polsce*, „Nasza Przeszłość” 7(1958), s. 257-275.

¹⁸ J. Swastek, *Przedtrydencki kult św. Jerzego Kapadockiego w diecezji krakowskiej w świetle wezwań kościołów*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 14(1967), z. 4, s. 7-26.

¹⁹ T. Łaś, *Przedtrydencki kult św. Klemensa Rzymskiego w diecezji krakowskiej w świetle wezwań kościołów*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 14(1967), z. 4, s. 39-53.

łaja²⁰ oraz innych świętych²¹). Najlepiej opracowane są wezwania związane z patronatem Maryi, podejmowane w ujęciu globalnym przez historyków (m.in. ks. W. Patykiewicz, ks. B. Kumor, Cz. Deptuła, D. Szymański)²². Językoznawczy aspekt tej warstwy nazewnictwa znany jest w polskiej onomastyce dzięki pracy J. Dziewiątkowskiego²³ oraz artykułom W. Makarskiego²⁴.

Przedmiotem niniejszego artykułu będą najstarsze patrocinia obecne w dokumentach kancelarii Władysława Łokietka, pochodzących z lat 1275-1333, wydanych drukiem w dziewiętnastowiecznych kodeksach dyplomatycznych, a częściowo w nowszych publikacjach²⁵. Jest to materiał rozproszony w wielu

---

²⁰ R. Michałowski, *Kult św. Mikołaja we wczesnopiastowskich ośrodkach rezydencjalnych*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej*, t. VI, red. S. Kuczyński, Warszawa 1994, s. 63-74.

²¹ Obszerną bibliografię na temat kultu poszczególnych świętych zgromadziła Witkowska (dz. cyt.).

²² W. Patykiewicz, *Wniebowzięcie NMP jako tytuł kościołów w Polsce*, „Duszpasterz Polski” 2(1950), s. 562-567; B. Kumor, *Najświętsza Maryja Panna jako patronka kościołów parafialnych w archidiakonacie sądeckim, wojnickim i prepozyturze tarnowskiej (do końca XVI w.)*, „Nasza Przyszłość” 9(1959), s. 357-367; Cz. Deptuła, *Z zagadnień historii kultu maryjnego w Polsce*, „Ateneum Kapłańskie” 60(1960), s. 392-419; por. D. Szymański, *Wezwania kościołów parafialnych w diecezji krakowskiej w końcu XVI w.*, „Roczniki Humanistyczne” 41(1993), z. 2, s. 83-159.

²³ *Wezwania kościołów i kaplic w archidiecezji gnieźnieńskiej*, Toruń 2002. Praca dotyczy analizy językoznawczej materiału najnowszego.

²⁴ Na uwagę zasługują następujące artykuły: *Elementy zachodniochrześcijańskie w toponimii i nazwach obiektów sakralnych na kresach wschodnich (zarys problematyki)*, w: *Czterechsetlecie Unii Brzeskiej. Zagadnienia języka religijnego*, red. Z. Leszczyński, Lublin 1998, s. 137-155; *Wezwania świętyń na Kresach Wschodnich*, w: *Poznawanie sąsiadów. Z zagadnień religijnych w polskiej i ukraińskiej kulturze*, red. M. Ołdakowska-Kufłowa, M. Kawecka, Lublin 2008, s. 165-205; *Wezwania maryjne kościołów w Polsce – rozpoznanie*, w: *Język religijny dawniej i dziś. Materiały z konferencji w Gnieźnie 3-5 czerwca 2004 r.*, t. II, Gniezno 2004, s. 347-357.

²⁵ Zestawienie nie obejmuje wszystkich wydań źródłowych i publikacji zawierających dokumenty Łokietka, ale tylko te, które obejmują dyplomy wykorzystane w niniejszym artykule. Z polskich: *Codex diplomaticus Poloniae*, t. I, II cz. 1, t. III, wyd. L. Ryszczewski, A. Muczowski, J. Bartoszewicz, Warszawa 1847 (dalej CDP I, II cz.1, III); A. Mosbach, *Wiadomości do dziejów polskich z Archiwum prowincji szląskiej*, Wrocław 1860 (dalej Mosbach); *Zbiór dokumentów klasztoru mogińskiego*, cz. 2, oprac. E. Janota, Kraków 1867 (dalej Janota, Zbiór dok.); *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, t. I, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874 (dalej KDKK I); *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego*, cz. 1, wyd. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875 (dalej KDKTyn I); *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa*, cz. 1, wyd. F. Piekosiński, w: *Monumenta Poloniae Medii Aevii Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia*, t. V, Kraków 1879 (dalej KDMK I); *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. I-II, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876-1877 (dalej KDM I, II); *Kodeks dyplomatyczny Wiel-*

różnej jakości wydawnictwach źródłowych, polskich i niemieckich. Możemy mówić o ograniczeniach wpisanych w naturę badanego źródła, związanych często z przypadkowością pojawiania się wezwań w treści omawianych dyplomów. Miejsce występowania patrociniów na tle struktury dokumentu średniowiecznego może stanowić, obok chronologii i geografii wezwań, odrębne zagadnienie badawcze, będące przedmiotem analiz genologicznych. Elementy patrociniczne wraz z dodatkowymi komponentami nazewniczymi: antroponimicznymi i toponimicznymi, są współwyznacznikami badanych kancelaryjnych form wypowiedzi. W omawianej dokumentacji nomenklatura sakralna pojawia się najczęściej w formule zwanej dyspozycją, która tworzy treść właściwą dyplomu średniowiecznego. Ta część dokumentu przedstawia przyczyny stworzenia nowego stanu prawnego, wynikające z woli wystawcy, bądź potwierdza stan istniejący wcześniej²⁶.

W badanej dokumentacji wyróżniamy patrocinia kościelne i klasztorne. Nomenklatura sakralna występuje w tekstach określonego typu bądź o określonej tematyce. Najczęściej są to dokumenty poświęcone takim obszarom działalności władcy, jak regulacja własności ziemskiej oraz obrót nieruchomościami i uposażeniami. Zakładając znajomość stosunków prawnych, obowiązujących w średniowieczu, wśród wymienionych grup dokumentów gospodarczych możemy wyróżnić donacje, czyli wieczyste darowizny na rzecz instytucji kościelnych²⁷, zatwierdzenia donacji²⁸, zatwierdzenia sprzedaży

---

kopolski, t. I-II, wyd. E. Raczyński, Poznań 1887-1888; t. VI, wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa-Poznań 1982 (dalej KDW I, II, VI); M. Niwiński, *Dokumenty Łokietka dla dóbr łęczyckich opactwa wąchockiego*, „Kwartalnik Historyczny” 46(1932), s. 371-377 (dalej Niwiński KH 46(1932)); J. Mitkowski, *Początki klasztoru cystersów w Sulejowie. Studia nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia do końca XII w.*, Poznań 1949 (dalej Mitkowski); K. Maleczyński, *Kilkanaście dokumentów Władysława Łokietka z lat 1296-1329*, „Studia Źródłoznawcze” 6(1961), s. 129-149 (dalej Maleczyński); *Zbiór dokumentów małopolskich*, t. I, IV, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965-1975 (dalej ZDM I, IV); niemieckie: *Pommerellisches Urkundenbuch*, wyd. M. Perlbach, Danzig 1882 (dalej Perlbach); *Pommersches Urkundenbuch*, Bd. III, wyd. R. Prumers, Stettin 1891 (dalej Prumers PU).

²⁶ Propozycje rozbioru dyplomatycznego dokumentu średniowiecznego zawarte są w podręczniku dyplomatyki: S. Kętrzyński, *Zarys nauki o dokumencie polskim wieków średnich*, Poznań 2008, s. 59-60; por. J.zymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2008, s. 448-450, 707-712.

²⁷ CDP I nr 84; CDP II cz. I nr 149; KDKTyn cz. I nr 41, 42; KDM I nr 139, 140; KDM II nr 588, 593; KDW II nr 783; Maleczyński nr 3; Mosbach s. 34, 37-38, 38-39.

ziem²⁹, zamiany dóbr³⁰ i zatwierdzenia zamiany³¹, nadania przywilejów³² i ich konfirmacje³³, przeniesienia posiadłości kościelnych/klasztornych z prawa polskiego na niemieckie³⁴, cesje dóbr kościelnych celem dokonania lokacji³⁵. Wśród dyplomów sądowych zauważamy: wyroki³⁶ i ich zatwierdzenia³⁷, zatwierdzenia ugody³⁸ bądź umowy³⁹, przysądzenia⁴⁰, zwolnienia mieszkańców dóbr klasztornych spod jurysdykcji świeckiej⁴¹, oświadczenia w sprawie powinności klasztoru wobec władcy⁴². Wśród pozostałych dyplomów poruszających kwestie, które dotyczą spraw kościelnych, możemy wyróżnić mandaty skierowane do urzędników królewskich⁴³, dokumenty dotyczące przyjęcia przez instytucje kościelne opieki monarszej⁴⁴, nadania kaplic i kościołów⁴⁵. Wymienione dyplomy, które zawierają w swej treści elementy opisu obiektów sakralnych, charakterystyczne dla nomenklatury patrociniowej, stanowią aż 38,5% spuścizny kancelaryjnej Władysława Łokietka. Dane te stanowią potencjalny materiał do badania rozwoju patrociniów na ziemiach polskich i ich zróżnicowania stratygraficznego, szczególnie jeżeli zostanie on skonfrontowany z dokumentami pochodzącymi z innych kancelarii, np. wystawców ko-

---

²⁸ CDP I nr 87, 88; CDP II cz. I nr 163; KDM I nr 119, 145, 156; KDW II nr 759, 767, 804, 821, 988, 1000, 1014, 1050 (zapis testamentarny), 1053, 1098; KDW VI nr 53, 84, 105; Mosbach s. 35-36; Perlbach nr 649; Prumers III nr 1825, 1894; ZDM IV nr 897, 909.

²⁹ KDM I nr 138; KDW II nr 748, 1010, 1079; Maleczyński nr 11.

³⁰ CDP III nr 70; KDM I nr 581; ZDM IV nr 889; Niwiński KH 46(1932), s. 376-377.

³¹ CDP II cz. I nr 166; KDW II nr 814.

³² KDM I nr 140; KDM II nr 545, 557; KDW II nr 772, 1043.

³³ CDP I nr 107; CDP III nr 74; KDKK I nr 120; KDKTyn cz. I nr 50; KDM I nr 185, 190, 191; KDM II nr 546, 567, 571, 573, 576, 604; KDW II nr 774, 790, 828, 1044, 1049, 1072, 1095, 1115; KDW VI nr 63; Mitkowski nr 21, 26; Perlbach nr 574; Prumers PU III nr 1894.

³⁴ CDP III nr 76; KDM I nr 141, 185; KDM II nr 567, 576, 605; ZDM IV nr 906.

³⁵ CDP II cz. I nr 156; KDKTyn cz. I nr 46; KDM I nr 140; KDW II nr 804, 1049; Janota nr 50; Maleczyński nr 5.

³⁶ CDP I nr 75; KDKTyn cz. I nr 43; KDM I nr 7; KDW II nr 983, 1055; KDW VI nr 62, 90; Mitkowski nr 20, 22, 27; Perlbach nr 552, 561, 573.

³⁷ KDM I nr 152.

³⁸ KDM II nr 570; KDW II nr 805.

³⁹ KDM I nr 180.

⁴⁰ KDW VI nr 102; ZDM I nr 29.

⁴¹ KDW II nr 708; Mitkowski nr 25.

⁴² KDW VI nr 61.

⁴³ KDM II nr 574; Mitkowski nr 23.

⁴⁴ KDW II nr 772, 1043, 1085.

⁴⁵ KDW VI 52; Mosbach s. 37-38.

ścielnych⁴⁶. Takie analizy porównawcze, będące elementem żmudnych studiów wycinkowych, dałyby z pewnością pełniejszy obraz najdawniejszej nomenklatury sakralnej tak szcążtkowo zachowanej do naszych czasów, jak również mogłyby stanowić podstawę jej globalnego opracowania w aspekcie geograficzno-chronologicznym (stratygrafia nazewnictwa), językowym i kulturowym.

PROPOZYCJE KLASYFIKACJI PATROCINIÓW

W literaturze przedmiotu pojawiły się różne propozycje klasyfikacji patrociniów obiektów sakralnych. Najbardziej przydatna i przejrzysta wydaje się typologia wezwań, uwzględniająca pięć podstawowych ich typów semantycznych, wyodrębnionych zgodnie z przyjętą tradycją taksonomiczną. Są to patrocinia: trynitarne, chrystologiczne, maryjne, anielskie i hagiograficzne. W skład patrociniów trynitarnych wchodzi tytuły *Trójcy Świętej*, *Ducha Świętego*, *Opatrzności Bożej*. Wśród chrystologicznych wyróżniamy wezwania: osobowe (np. *Święta Rodzina*), dogmatyczne (*Zmartwychwstanie*, *Boże Ciało*), ewangeliczne (np. *Święty Krzyż*). Na wezwania maryjne składają się: dogmatyczne (*Wniebowzięcie NMP*, *Niepokalane Poczęcie NMP*), ewangeliczne (*Nawiedzenie NMP*), dewocyjne (*MB Różańcowa*), związane z przywilejami maryjnymi (*MB Łaskawa*), nawiązujące do patronatu miejsc (*MB Częstochowska*) i szczególnego orędownictwa (*Królowa Korony Polskiej*). W patrociniach anielskich, obok *Aniołów Stróżów*, mogą występować wezwania Archaniołów: *Michała*, *Gabriela*, *Rafała*⁴⁷.

Prezentowany materiał patrociniczny, wyekscerpowany z dyplomów monarszych, został podzielony na dwie podstawowe grupy tematyczne zgodnie z typologią wezwań występujących w badanych dokumentach. Jak już wspomniano, są to patrocinia kościelne i klasztorne, zebrane w zestawieniach tabelarycznych, prezentowanych w dalszej części artykułu.

Materiał źródłowy, widoczny w tabelach, prezentuje nomenklaturę nie tylko patrociniczną, ale również toponimiczną i antroponimiczną. Analiza materiału toponimicznego uwidacznia problem geografii nominowanych kościołów i klasztorów. Dane antroponimiczne natomiast, zawierające imiona osób związanych z omawianymi instytucjami wraz z informacją o sprawowanej przez nie funkcji, stanowią dodatkowy istotny element struktury badanych dyplo-

⁴⁶ Nomenklaturę patrociniczną występującą w badanych dyplomach można porównać np. z zachowaną w dokumentach arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Bogorii Skotnickiego, pochodzącą częściowo z tego samego okresu.

⁴⁷ Witkowska, dz. cyt., s. 57-78.

mów, mogący być przedmiotem osobnych analiz. Ciekawa badawczo wydaje się analiza tych mian jako pozostających bądź niepozostających w korelacji z patrociniami występującymi w dokumentach. Chodzi tu o zbadanie na podstawie zachowanych danych, czy kult poszczególnych świętych miał odbicie w nominacji wiernych w średniowieczu.

W treści badanej dokumentacji licznie pojawiają się imiona osób czynnie związanych z instytucjami sakralnymi, co daje możliwość bliższego przyjrzenia się średniowiecznej antroponimii. Badania w tym zakresie mogą obejmować tak stratygrafię imion, jak i analizę pozaimiennych komponentów nazewniczych, stanowiących o sposobach identyfikacji ludności w omawianym okresie. Wśród osób związanych ze wspomnianymi instytucjami byli nosiciele imion chrześcijańskich w postaci pełnej: *Alberyk // Ałbrzyk, Andrzej* [3], *Bartłomiej, Dyjonizy, Franciszek, Gerard* [2], *Goczalek(-ko), Gotfryd, Henryk* [5], *Herman* [2], *Idzi, Izak, Jakub* [2], *Jan* [4], *Klemens* [2], *Krystian, Maciej, Marcin* [2], *Michał, Mikołaj* [3], *Paweł, Piotr* [4], *Stefan* [2], *Szymon, Tomasz* [2], *Wilhelm* i skróconej: *Franek(-ko)*; mian słowiańskich dwuczłonowych: *Boguchwał > Bogufał, Dzierżykraj*; hipokorystyków słowiańskich: *Dzierżek(-ko), Manek(-ko), Stawnik, Strzeszek(-ko)*; mian pochodzących od apelatywów germańskich: *Herbord, Nanker, Rudger, Teodoryk, Zyfryd*. Z imion żeńskich występują tylko trzy: chrześcijańskie *Jolenta* i *Ożanna* i słowiańskie skrócone *Dobroszka*. Z wymienionych mian jedynie pięć pozostaje w korelacji z patrociniami. Są to imiona męskie: *Jan* [4], *Piotr* [3], *Andrzej* [2], *Idzi* [1], *Paweł* [1]. Analiza porównawcza ma ograniczony charakter, co jest spowodowane faktem, że omawiana dokumentacja nie rejestruje wszystkich obiektów sakralnych, istniejących w średniowieczu, ale te, o których wzmianka w dokumentach wynika z działalności fundacyjnej lub prawodawczej władcy – wystawcy dyplomu. Osoby wymienione w omawianym materiale identyfikowane były za pomocą trzech najczęściej występujących konstrukcji:

1. określenie honoratywne + imię + określenie miejsca sprawowania posługi w postaci patrocinium: *dominus Isaak de Sancto Paulo*;

2. imię + tytułatura informująca o sprawowanej funkcji + przyimek lokalizujący *de* + nazwa miejscowa, np. *Vilhelmo abbati de Lysecz, Henricus de Polplyn*. Jednokrotnie do opisu osoby wykorzystano dodatkową informację wprowadzoną za pomocą imiesłowu *dictus* ‘zwany’: *Henricus dictus Saxo*;

3. określone przymioty wyróżnione przez pisarza + imię + tytułatura + miejsce sprawowania posługi (klasztor i wezwanie) + przyimek lokalizujący *de (in)* + nazwa miejscowa, np. *religioso viro (honorabile viro,*

honorando viro, vir discretus ac honestus, pius) fratri Paulo, abbati monasteri sancte Marie in Lubin; Theodoricus religiosus vir, frater hospitalis beati Iohannis Baptiste et commendator de Zagoszcz,

których treść mogła ulegać nieznacznym modyfikacjom. Czasami w opisie osób pojawia się również informacja o źródle pochodzenia stanowiska (funkcji) w hierarchii kościelnej/zakonnej, np.: *diuina miseracione* ‘z Bożej opatrności’, *dei paciencia* ‘z Bożej cierpliwości’. Powyższe analizy uzasadniają tab. 1 i 2.

W tab. 1 pokazano wezwania kościołów katedralnych, kolegiackich, parafialnych i klasztornych. Treść badanej dokumentacji poświadcza patrocinia dla wszystkich wymienionych obiektów. Wśród nich widoczne są cztery z pięciu wspomnianych wcześniej typów semantycznych. Są to wezwania hagiograficzne, maryjne, chrystologiczne i trynitarne. Brak w badanym materiale wezwań anielskich. Dominującą grupę stanowią wezwania hagiograficzne, upamiętniające kult następujących świętych i błogosławionych: *bł. Andrzeja*, *bł. Idziego*, *św. Floryana*, *bł. Katarzynę, pannę i męczennicę*, *bł. Marię Magdalenę*, *św. Pawła*, *bł. Piotra*, *bł. Piotra i Pawła*, *św. bł. Stanisława* oraz *bł. Wojciecha*. Jest to dosyć wąski, ze współczesnego punktu widzenia, rejestr najdawniej wykorzystywanych w nomenklaturze świątynnej imion świętych biblijnych, związanych z męczeńskimi dziejami Kościoła. Drugą pod względem ilościowym pozycję zajmują patrocinia maryjne o charakterze ogólnym, nie rozróżniające oddzielnych wezwań wskazujących na tajemnice Maryi. Sama Matka Boża określana jest jako *sancte* ‘święta’, *beate* ‘błogosławiona’, *gloriose* ‘chwalebna’, które to określenia nie mają charakteru onimicznego. Badana dokumentacja nie potwierdza innych wezwań kościołów poświęconych Matce Bożej, chociaż rejestruje znajomość świąt Oczyszczenia – *Purificatio*, Narodzenia – *Nativitas*, Wniebowzięcia – *Assumptio*, widocznych chociażby w datacjach omawianych dokumentów, co może stanowić przedmiot odrębnych analiz. Wśród wezwań chrystologicznych jednokrotnie występuje symbol Męki Pańskiej *św. Krzyż*. Patrocinia trynitarne reprezentuje również jednokrotnie *Święta Trójca*. W opisie świątyni oprócz wezwania widoczne są elementy toponomastyczne, wprowadzane przy użyciu przyimków lokalizujących: *apud*, *de*, *in*. Są to kościoły zlokalizowane w najważniejszych ośrodkach miejskich średniowiecznej Polski: w Gdańsku (*in Gdanczk sic!*), Krakowie (*apud Cracouiam, in Cracouia*), Poznaniu (*in ciuitate Poznaniensi sic!*), Sandomierzu (*de Sandomiria*), bądź w miejscowościach będących siedzibami zgromadzeń zakonnych: Łysej Górze (*de Lysecz*), Jędrzejowie (*de Andreow*). Jak wcześniej wspomniano, nie są to wszystkie obiekty sakralne istniejące w omawianym okresie. Proces budowania sieci parafialnej na ziemiach polskich trwał do końca wieku XV.

Tabela 1. Patrocinia kościołów

Patrocinium	Miejscowość	Zapis w dokumencie	Numer dokumentu	Patronat/Typ kościoła	Imię i funkcja dostojnika kościelnego związanego ze świętynią	Zapis w dokumencie	Numer dokumentu
<i>Błogosławiony // Święty Andrzej</i>	Kraków	„in ecclesia beati (sancti) Andree apud Cracouiam”	KDM I nr 163 (1320 r.)	klasztorny (benedyktyni (Stiechów))	<i>Klemens</i> , opat	„religioso viro fratre Clemente Abbate Ecclesie et monasterij Secechouiensis”	KDM I nr 163
<i>Błogosławiony // Święty Idzi</i>	Kraków	„ecclesie beati (sancti) Egidii in Cracouia” „in ecclesia beati Egidii”	KDM I nr 163 (1320 r.) CDP III nr 70 (1298 r.)	królewski, nadanie klasztorowi klarysek w Skale	brak danych		KDM I nr 163 (1320 r.) CDP III nr 70 (1298 r.)
<i>Święty Florian</i>	Kraków-Kleparz	„ecclesie beati (sancti) Floriani”	KDM II nr 607 (1333 r.)	kolegiacki (kolegiata św. Floriana na Kleparzu)	<i>Dzierżek(-ko)</i> , kanonik <i>Piotr</i> , prepozyt	„Disconem canonicum sancti Floriani” ”domino Petro preposito ecclesie beati Floriani:	KDM II nr 602 (1330 r.) KDM I nr 188, ZDM IV nr 913 (1332 r.), KDM II nr 607
<i>Błogosławiona Katarzyna panna i męczennica</i>	Gdańsk	„ecclesia beate Katharine virginis et martiris in Gdanczk”	Peribach nr 561 (1298 r.)	parafialny	brak danych		Peribach nr 561 (1298 r.)
<i>Święty Krzysz</i>	Kraków	„ad Ecclesiam sancte Crucis”	KDM I nr 141 (1309 r.)	klasztorny (duchacy Kraków)	brak danych		KDM I nr 141 (1309 r.)

Błogosławiona // Święta Maryja	Sandomierz	„ecclesiam sancte Marie de Sandomiria” „Ecclesie Sandomiriensis Sancte Marie”	KDM I nr 120 (1292 r.) KDM I nr 138 (1308 r.)	kolegiacki (Sandomierz)	Zyfyd, kustosz Herbord, dziekan	„dominus Syffridus custos ecclesie sancte Marie de Sandomiria” „domino Herborde Decano ecclesie Sandomiriensis sancte Marie”	KDM I nr 120 KDM I nr 138
	Jędrzejów	„B. Mariæ ecclesie de Andreow”	ZDM IV nr 909 (1329 r.)	klasztorny (cystersi Jędrzejów)	brak danych		
Chwałebna Maryja Panna	Kraków	„ecclesie sancte Marie in Cracouia”	KDM I nr 138 (1308 r.)	katedralny	Franciszek, rektor Jan Grot, pleban	„Magistro Francisco [...] Rectore Ecclesie Sancte Marie in Cracouia” „Iohanne Grothanis canonico Cracouiensi et plebano S. Mariæ”	KDM I nr 138 ZDM IV nr 904 (1324 r.)
	Henryków	„ecclesiam gloriosae virginis Maritæ”	Janota, Zbiór dok. nr 50 (1319 r.)	Klasztorny (cystersi Henryków)	brak danych		
Błogosławiona Maria Magdalena	Poznań	„ecclesiam beate Marie Magdalene sitam in civitate Poznaniensi”	KDW VI nr 53, KDW II nr 767 (1297 r.)	klasztorny (dominikancki poznańskie)	Tomasz, kustosz	„dominus Thomas custos ecclesie Poznaniensis”	KDW VI nr 52
Święty Paweł	brak danych	„de Sancto Paulo”	KDM I nr 119 (1290 r.)	parafialny	Izak, wikariusz	„dominus Isak de Sancto Paulo”	KDM I nr 119
Święty Piotr	Brześć (Kujawski)	„ecclesiam beati Petri pharochialem in ciuitate Bresthensi”	Mosbach, s. 38-39 (1313 r.)	parafialny (nadanie klasztorowi duchaków brzeskich)	Andrzej, pleban Andrzej, rektor	„Andree plebani ecclesie beati Petri in ciuitate Bresthensi” „dominus Andreas Rector Ecclesie Brestensis”	Mosbach, s. 37-38, 38-39 Mosbach, s. 34

Błogosławieni Piotr i Paweł	Poznań	„beatorum Petri et Pauli ecclesie Poznanensis”	KDW II nr 965 (1314 r.)	katedralny (Poznań)	<i>Andrzej</i> , biskup poznański	„venerabili in Christo patri domino Andree, Dei gratia episcopo Pozna- niensi”	KDW II nr 965
Błogosławiony // Święty Stanisław	Kraków	„ecclesie sancti Stanisłai in Cracouia” „ecclesie beati Stanisłay”	KDKK I brak nr s. 157-158 (1300 r.) KDKK I nr 117 (1310 r.)	katedralny (Kraków)	<i>Nanker</i> , biskup	„domini <i>Nankeri</i> dei gratia Episcopi Cracouensis”	KDKK I brak nr s. 157-158
Święta Trójca	Łysa Góra	„ecclesie sancte Trinitatis monasterii de Lisecz”	KDM II nr 576 (1319 r.)	klasztory (benedyktyni Łysa Góra)	brak danych		
<i>Błogosławiony Wojciech</i>	Jędrzejów	„b. <i>Adalberti</i> ecclesiae de Andreow”	ZDM IV nr 909 (1329 r.)	klasztory (cystersi Jędrzejów)	brak danych		

Tabela 2. Patrocinia klasztorów męskich i żeńskich

Klasztor/Zakon	Miejscowość	Patrocinium	Zapis w dokumencie	Numer dokumentu	Liczba	Imię i funkcja osoby związanej z zakonem	Zapis w dokumencie	Numer dokumentu
1 Benedyktyni	2	3 Święta Maryja	4 „monasterii sancte Marie in Lubin, Ordinis sancti Benedicti”	5 KDW II nr 988 (1316 r.)	6 1	7 Paweł, opat	8 „religioso viro fratri Paulo, abbati monasterii sancte Marie in Lubin”	9 KDW II nr 988, 1000
	Lubin	Błogosławiona Maryja Panna	„domus beate Marie virginis monasterii de Lubyn, Ordinis sancti Benedicti”	KDW II nr 1000 (1318 r.), 1014 (1319 r.)	1	od roku 1319: Marcin, opat	„domino Martino abbati domus beate Marie virginis monasterii de Lubyn”	KDW II nr 1014
	Łysa Góra	Święty Benedykt, Święty Krzyż	„domus S. Benedicti de Lisecz, sancte Crucis”	KDM I nr 138 (1308 r.) KDM II nr 576 (1319 r.)	2	Siefran, opat Wilhelm, opat	„religiosus vir dominus abbas Stephanus nomine” „Wilhelmo abbati de Lysecz”	KDM II nr 576 ZDM IV nr 908 (1328 r.)
	Mogilno	brak danych	„monasterii Mogilnensis”	KDW VI nr 63 (1299 r. regist)	1	Mikołaj, opat	„religioso viro fratre Nicholao abbate de Mogylha Ordinis beati Benedicti”	Lites t. 1, s. 10-11 (1320 r.)
	Sieciechów	Święty Benedykt	„monasterii Secechouensis [...] ordinis beati Benedicti”	KDM I nr 163 (1320 r.)	1	Klemens, opat	„religioso viro fratre Clemente, dei paciencia Abbate Ecclesie et monasterii Secechouensis”	KDM I nr 163
	Tyniec	Święty Benedykt	„monasterio Thynciensis ordinis sancti Benedicti diocesis Cracouensis” „conuentus de Tyncia” „conuentus Tynciensis”	KDKTyn cz. I nr 41 (1311 r.), 42 (1319 r.) nr 43 (1320 r.), 50 (1328 r.) nr 46 (1326 r.)	2 2 1	Michał, opat	„dominus Michael abbas Thynciensis (diuina miseratione)”	KDKTyn cz. I nr 41, 42, 43, 50

1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Benedyktynki	Staniątki (do 1592 r. klasztor podległa benedyktynom tynieckim)	Święty Benedykt	„Sancti Benedicti Cenobii de Stanenthki”	CDP III nr 76 (1317 r.)	1	Strzeszek(-ko) prepozyt Sławnik, magister	„viri religiosi fratris Strazonis ordinis sancti Benedicti prepositi Cenobii de Stanenthki, ac Magistre Sławnice [...] eiusdem Monasterii”	CDP III nr 76	
Bożogroby (zakon krzyżowy)	Miechów	Święty Dominik	„ordinis Dominici Sepulchri Hierosolymitani domus Miechouiensis”	KDM II nr 588 (1325 r.)	1	Henryk, prepozyt	„viri religiosi Henricus, prepositus”	KDM II nr 588	
			„fratrum Cruciferorum ordinis Dominici Sepulchri in Miechouia”	KDM II nr 604 (1331 r.)	1				
			„monasterij domus Mechouiensis”	ZDM IV nr 889 (1305 r.), KDM II nr 605 (1332 r.)	3				
			„domus Mechoniensis”	KDM II nr 544 (1307 r.)	1	Piotr, prepozyt Henryk, kustosz Boguchwał > Bogufał, przeor	„Petri eiusdem loci prepositi” „Henrici custodis” „Boguphali prioris”	KDM II nr 544	

1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Bukowo	brak danych	„conuentus Burcove”	Prumers III nr 1894 (1299 r.)	1			
	Byszewo	brak danych	„conuentum Byseuyensem in Cuyawia Ordinis Cysteriensis” „conuentus de Byssovia Ordinis Cysteriensis, Wiadislaviensis dyocesis” „monasterio Byssoviensi”	KDW II nr 805 (1299 r.) KDW II nr 1049 (1325 r.) KDW II nr 1050 (1325 r.)	1 1 1			
	Eldena	brak danych	„de Hylda ordinis Cysteriensis”	Prumers III nr 1825 (1298 r.)	1	Henryk, opat	„domini Henrici abbatris de Hylda Gaminensis dyocesis, ordinis Cysteriensis”	Prumers III nr 1825
	Henryków	brak danych	„ordinis Cisterciensis de Henrichow”	Janota, nr 50 (1319 r.)	1			
	Koprywnica	brak danych	„monasterii Koprtiuncensis”	ZDM I nr 29 (1328 r.)	1	Jan, opat	„religiosus vir dominus abbas Johannes monasterii Koprtiuncensis”	ZDM I nr 29
	Jędrzejów	brak danych	„de Andreow ordinis Ci., de Andreow ordinis Cisterciensis” „de Andrzeiow abbati et fratribus deo” „domus Andrzeuensis” „monasterii de Andreiow” „monasterium Andreouense ordinis Cisterciensis”	KDM I nr 139 (1308 r.) nr 145 (1310 r.) CDP III nr 74, KDM I nr 156 (1318 r.) ZDM IV nr 909 (1329 r.) KDM I nr 190 (1333 r.)	1 1 2 1 1	Gerard, opat Frane(k)-ko, opat	„honorabilis vir dominus Geroldus, Abbas domus Andrzeuensis” „vir religiosus frater Franco abbas Andreouensis”	CDP III nr 74, KDM I nr 156 KDM I nr 190

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Cystersi			„domus Lendensis”	CDP I nr 84 (1293 r.), 88 (1298 r.), KDW VI nr 90 (1319 r.)	3	Gerard, opat	„viris religiosi, domino Abbate Gerardo domus Lendensis”	CDP I nr 84, 88
			„monasterio de Lenda in terra Cuyauensis”	CDP II cz. I nr 163 (1297 r.)	1			
			„monasterio de Landa”	CDP I nr 87 (1297 r.)	1			
			„domus Lendensis Ordinis Cisterciensis”	KDW VI nr 61, 62 (1299 r.), KDW II nr 1044 (1324 r.), 1053, 1055 (1325 r.)	5			
	Łąd	brak danych	„de Landa Ordinis Cisterciensis”	KDW VI nr 84 (1314 r.), KDW II nr 983 (1316 r.), CDP I nr 107 (1324 r.), KDW II nr 1072 (1326 r.)	4	Maciej, opat (1324-1340)	„religiosus vir dominus Mathias Abbas de Lenda ordinis Cisterciensis”	CDP I nr 107, KDW II nr 1053, 1055, 1072,
			„monasterii [...] Lendensi ordinis Cisterciensis, diocesis Gnezniensis”	KDW VI nr 105 (1328 r.)	1	Jakub, opat	„dominus Iacobus abbas de Landa Ordinis Cisterciensis”	KDW VI nr 105 KDW II nr 983
			„monasterium de Luckna”	KDW II nr 759 (1297 r.)	1	Jan, opat	„Jo[hannes] abbas de Luckna”	KDW VI nr 52, KDW II nr 759
			„de Luckna ordinis Cisterciensis”	CDP II cz. I nr 166 (1298 r.)	1	Henryk zwany Szaco i Krystian ekonom klasztorny, mnisi	„viri religiosi, frater Henricus dicitur Szaco et Frater Crisitanus cellerarius, monachi domus Lucknensis”	KDW II nr 821
	Łekno	brak danych	„domus Lucknensis”	KDW II nr 821 (1299 r.)	1	Goczałek(-ko) opat	„religioso viro et discreto domino Goczałko abbati de Lukna Ordinis Cister...”	KDW II nr 1010
			„conventui de Lukna Ordinis Cisterciensis”	KDW II nr 1010 (1319 r.)	1			
		„conventum domus de Obra”	KDW II nr 772 (1298 r.), 1043 (1324 r.)	2				
	Obra	brak danych	„monasterii de Obra”	KDW II nr 1079 (1327 r.)	1	Herman, opat	„honorando viro domino Hermano, abbati de Obra”	KDW II nr 1079

1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Cystersi	Oliwa	Święta Maryja	„sancte Marie domus de Oliua Ordinis Cisterciensis diocesis Wladislawiensis”	Peribach nr 561 (1298 r.), 573 (1299 r.), 574 (1299 r.)	3	Rudger, opat	„vir religiosus dominus Rudger abbas”	Peribach nr 561, 573, 574	
	Paradyż	brak danych	„conuentui de Paradizo”	KDW II nr 748 (1296 r.)	1	Tomasz, Stefan, Dzierżykraj, bracia	„fratribus Thoma, Stephano et Dirzicragio”	KDW II nr 748	
	Pelplin	brak danych	„domui de Paradyso”	KDW II nr 1098 (1329 r.)	1	Herman, opat	„domino Hermanno abbati de Paradyso”	KDW II nr 1098	
				„claustru de Polplin”	Peribach nr 649 (1306 r.)	1	Henryk, opat Gofryd, opat	„abbatem Henricum de Polplin” „domino Gofrydo abbati de Polplin”	Peribach nr 552 (1298 r.) Peribach nr 649
				„monasterio de Sulegew”	CDP I nr 75 (1291 r.), Mikowski, nr 20 (1296 r.), CDP III nr 70 (1298 r.)	3	Piotr, opat	„dominus Petrus abbas Suleiouiensis”	CDP III nr 70, Mikowski, nr 26, KDM I nr 152, KDM II nr 570, Mikowski nr 27
				„conuentui beate Marie de Sulegew”	CDP II cz. I nr 156 (1295 r.)	3			
				„monasterium beate Marie Virginis de Sulegow (Suleiow)”	Mikowski, nr 21 (1296 r.), KDM II nr 546 (1308 r.), Mikowski, nr 26 (1318 r.)	3			
	Sulejów			„ordinis Cysteriensis de Syliow”	Mikowski nr 22 (1298 r.)	1	Alberyk // Albrzyk, kapelan, zarządca	„fidelis noster capellanus et procurator frater Albricus] ordinis Cysteriensis de Syliow”	Mikowski nr 22
				„domum Sanctae Mariae in Suleiow”	Mikowski nr 23 (1307 r.)	1			
				„Domus Suleiouiensis”	KDM I nr 152 (1315 r.), ZDM IV nr 897, KDM II nr 570, 574 (1318 r.)	4			
			„domus in (de) Suleiow”	Mikowski nr 27 (1322 r.), 25 (1330 r.)	2				

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Cystersi	Szczyrzyc	brak danych	„sacrosanctum ordinem Cisterciensium de Szczyrzyc” „monasterij de Czircz”	KDM I nr 140 (1308 r.) KDM I nr 180 (1329 r.)	1 1	Dyjanizy, opat	„domino Dionisio abbate monasterij de Czircz”	KDM I nr 180
	Wąchock	brak danych	„conventui de Wanchocsk” „monasterio Cisterciensem de Wanchoczso” „domus Cisterciensis ordinis”	Niwinski, s.376-377 (1288 r.) KDM II nr 571 (1318 r.) KDM II nr 573 (1318 r.)	1 1 1	śp. Szymon, opat Idzi, opat Piotr, opat	„pius Szymon quondam abbas de Wanchocsk” „domino Egdylo abbate de Wanchocsk” „dominus Perrus abbas de Wanchoczso”	Niwinski, s.376-377 (1288 r.) KDM II nr 571, 573, KDKK I nr 120
	Ołobok	brak danych	„[de Ołobok] Ordinis Cisterciensis”	KDW II nr 1095	1			
Cysterki	Owińska	brak danych	brak danych „monasterio Owenscensi”	KDW II nr 1115 (1331 r.)	1	Dobroszka, przeorysza Ożanna, przeorysza	„venerabilis domina Dobrosza, abbatissa de Owensko” „religiose domine Ożanne abbatisse sanctimonialibus cenobii Owensis”	KDW II nr 774 (1298 r.) KDW II nr 1115
	Łęczyca	brak danych	„domui in Lancicia” „in domo fratrum Predicatorum”	Małczyński, nr 3 (1297 r.) KDW II nr 814 (1299 r.)	1 1			
Dominikanie	Sandomierz		„de Domo Sandomiriensi” „ordinis beati Dominici”	KDM I nr 119 KDW VI nr 53 (1297 r.), KDW II nr 767 (1297)	1 2			
	Poznań	Blagostawiony // Święty Dominik	„domui sanctimonialium beati Dominici Ordinis Predicatorum in civitate Poznan” „ordinis sancti Dominici apud Posnaniam”	KDW II nr 804 (1299 r.) KDW VI nr 102 (1327 r.)	1 1			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Kanonicy regularni laterańscy	Mstów	brak danych	„conuentu de Msthow”	KDM II nr 593 (1327 r.)	1	Jan, prepozyt	„religioso viro domine Iohanne preposito de Msthow”	KDM II nr 593	
	Trzemeszno	brak danych	„conuentu de Tremesna”	KDW I nr 581 (1287 r.)	1	Marcin, prepozyt	„domino Martino preposito conuentu de Tremesna”	KDW I nr 581	
			„monasterii de Tremesna”	KDW II nr 708 (1293 r.)	1				
Kanonicy regularni od Św. Ducha (szpitalnicy)	Brześć	Święty Duch, Święty Augustyn	„hospitalis de sancto spiritu in Brzeszcze”	CDP II cz. I nr 149 (1294 r.)	1	Jakub, zarządca	„vir discretus ac honestus dominus Jacobus Procurator hospitalis de sancto spiritu in Brzeszcze ante Ciuitatem”	CDP II cz. I nr 149	
			„hospitalis ante (prope) ciuitatem Brestensem”	Mosbach, s. 34 (1295 r.), s. 35-36 (1297 r.), CDP II cz. I nr 164 (1297 r.)	3				
			„domui ospitali in Brzeszcze ordinis sancti Augustini de domo Wratislauenis Cruccem super stellam portantibus”	Mosbach, s. 37-38 (1308 r.)	1				
	Kalisz	Święty Duch	„ordinis stelliferorum et domui ospitalis sancti spiritus in suburbio ciuitatis”	Mosbach, s. 38-39 (1313 r.)	1				
			„hospitalis sancti Spiritus”	KDW II nr 628 (1299 r.)	1				
	Kraków	Święty Duch	„ordinis sancti Spiritus ad hospitale in ciuitate Cracouiensi”	KDM I nr 141 (1309 r.)	1				
	Zagość	Blagostawiony Jan Chrzczciel	„hospitalis beati Iohannis Baptiste de Zagoscze”	KDM II nr 567 (1317 r.)	1	Teodoryk, brat i poplecznik	„Theodoricus religiosus vir, frater hospitalis beati Iohannis Baptiste et commendator de Zagoscze”	KDM II nr 567	
Gniezno	Święta Klara	„monasterio sancte Clare in diuitate Gneznensi”	KDW II nr 783 (1298 r.)	1	Jolenta, księżna późniejsza biogostawiona	„domina Iolenta sub habitu sancte Clare”	KDW II nr 783		

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Klaryski	Kraków	Święty Andrzeja Święta Klara	„sancte Clare monasterij de lapide sancte Marien nunc ad sanctum Andream in Cracouia”	KDM I nr 191 (1333 r.)	1			
	Sącz	Święta Klara	„ordinis sancte Clare de domo Sandeczensi” „monasterium sancte Clare ordinis Minorum fratrum, terre Sandecensis”	KDM I nr 7 (1310 r.) KDM II nr 557 (1312 r.)	1 1			
	Plock	brak danych	„domus Plocensis”	ZDM IV nr 906 (1326 r.)	1	Mikołaj, prepozyt	„dominus Nicolai prepositi domus”	ZDM IV nr 906
Premonstranci	Białoboki	Święty Piotr	„claustru sancti Petri in Belboch”	KDW II nr 790 (1298 r.)	1			
	Brzesko	brak danych	„monasterij de Bressco”	KDM I nr 185 (1331 r.)	1	Barthomej, opat	„honorabilis vir domini Bartholomey Abbatis”	KDM I nr 185
Premonstrantki	Słupsk	Święty Mikołaj	„monasterii sancti Nicolai sanctimonialium in Stolp”	KDW II nr 790 (1298 r.)	1			
	Strzelno	brak danych	„Strelhensis ordinis Premon- stratensis”	Maleczyński nr 5 (1314 r.)	1	Jan, prepozyt	«domino Johanni preposito, fratribus Ordinis Premonstratensis»	Maleczyński nr 5
			„conventus Strelhensis”	nr 11 (1328 r.)	1	Mikołaj, prepozyt	„capellanus noster dominus Mycolaus prepositus Strelhensis”	Maleczyński nr 11

W tabeli 2. przedstawiono wezwania klasztorne. Należy zwrócić uwagę na fakt, że, w przeciwieństwie do nomenklatury kościelnej, treść badanej dokumentacji nie poświadcza patrociniów dla wszystkich wymienionych obiektów klasztornych. Luka w opisie tych miejsc kultu jest znaczna. Badana dokumentacja nie odnotowuje informacji o wezwaniu dla zakonów: benedyktyków w Mogilnie, cystersów w Bukowie, Byszewie, Eldenie, Henrykowie, Koprzywnicy, Jędrzejowie, Łądzie, Łeknie, Obrze, Paradyżu, Pelplinie, Szczyrzycu, Wąchocku, cysterek w Ołoboku i Owińskach, dominikanów w Łęczycy i Sandomierzu, kanoników regularnych laterańskich w Mstowie i Trzemesznie, norbertanek w Płocku, premonstrantów w Brzesku i premonstrantek w Strzelnie. W wypadku tych obiektów głównymi komponentami nazewniczymi, ułatwiającym ich identyfikację w średniowiecznym dokumencie, są: informacja o regule zakonnej, jaką kieruje się dane zgromadzenie, i/lub element lokalizujący w postaci nazwy miejscowej, występującej w formie przymiotnikowej, która jest często jedynym elementem opisu. Dopiero z późniejszych źródeł możemy się dowiedzieć, że np. zakon cystersów erygował obiekty poświęcone NMP.

W wypadku pozostałych klasztorów opis ich wezwań jest pełniejszy. Pojawiają się szczegółowe informacje dotyczące, obok patrocinium, reguły zakonnej wraz z określeniem lokalizującym. Są to klasztory: benedyktyków w Lubiniu, na Łysej Górze, w Sieciechowie, Tyńcu, benedyktynek w Staniątkach, bożogrobców w Miechowie, cystersów w Oliwie, Sulejowie, dominikanek w Poznaniu, kanoników regularnych od Świętego Ducha w Brześciu, Kaliszu, Krakowie, Zagościu, klarysek w Gnieźnie, Krakowie, Sączu, premonstrantów w Białobokach, premonstrantek w Słupsku. Trudno określić, dlaczego w wypadku niektórych placówek zakonnych nomenklatura jest pełna, tzn. wykluczająca pomyłkę w ich identyfikacji, a w wypadku innych jest szczątkowa. Tendencja do niejednorodnych opisów może wynikać zarówno z niedoskonałości organizacji XIV-wiecznej kancelarii, jak i z osobistych upodobań osób nadających dokonany czynnościom prawnym szatę słowną. Pewne braki mogą wynikać również z niedostatków zachowanego materiału paleograficznego.

Schemat identyfikacji sakralnych obiektów klasztornych w badanej dokumentacji przedstawia się następująco:

1. tylko nazwa miejscowa:
  - w formie przymiotnikowej, np.: *monasterii Mogilnensis*
  - w formie rzeczownikowej, np.: *conuentus Bucowe*, lub z przyimkiem lokalizującym *de*, np.: *conuentus (de) Tyncia*;

2. nazwa miejscowa w formie przymiotnikowej czasem z dodatkowymi członami lokalizującymi + reguła zakonna, np.: *conventum Byssevyensem in Cuyavya Ordinis Cysterkiensis, ordinis Cisterkiensis de Henrichow*;

3. nazwa miejscowa w formie przymiotnikowej + reguła zakonna zawierająca imię świętego, np.: *monasterij Secechouiensis [...] ordinis sancti Benedicti*;

4. patrocinium + nazwa miejscowa z *de*, np.: *sancti Benedicti Cenobii de Stanenthki*;

5. patrocinium + nazwa miejscowa z *de* lub *in* + reguła zawierająca imię świętego, np.: *monasterii sancte Marie in Lubin Ordinis sancti Benedicti*.

Zastanawiające jest, czy na przykładzie zaprezentowanego materiału można badać zależności między wezwaniem klasztoru/zakonu a jego regułą. Z całą pewnością można stwierdzić, że przedstawiona w tabeli 2. grupa wezwań odzwierciedla ogromną rolę zakonów średniowiecznych i ich preferencji nazewniczych w propagowaniu kultu religijnego Maryi. Badana dokumentacja potwierdza zasługi zakonu benedyktynów (dom klasztorny pod wezwaniem Maryi w Lubiniu), cystersów w Oliwie, Sulejowie. Są to również patrocinia bez specyfikacji, wyrażone tylko określeniami *święta* lub *błogostawiona*, *Beatae Marie Virginis* ‘Błogostawiona Maryja Panna’, *gloriosae Virginis Marie* ‘chwalebna Maryja Panna’, które nie osiągnęły statusu nazwy. O popularności kultu maryjnego świadczy również fakt wystąpienia wyrażenia *Sancta Maria* w nazwie miejscowości. Toponim *Świętomarz* > *Świętomarza* (kieleckie) odzwierciedla proces zamiany grupy *rj* na *rz*, zaniechany wobec imienia Matki Bożej na rzecz formy *Maryja*⁴⁸.

W wezwaniach klasztornych zauważamy, że święci występują niekiedy w podwójnej roli: jako patrocinium i patroni klasztoru (reguła), np. *domus S. Benedicti* i *ordinis sancti Benedicti*, czasami w funkcji patrociniów występuje kilku świętych, np. *sancte Clare monasterij de lapide sancte Marie nunc ad sanctum Andream in Cracouia*. Patronami odnotowanych w dyplomach klasztorów byli: *św. Benedykt* (klasztory benedyktynów na Łysej Górze, w Sieciechowie, Tyńcu; benedyktynek w Staniątkach), *św. Dominik* (klasztor bożogrobców w Miechowie, dominikanek w Poznaniu), *bł. Jan Chrzyciel* (szpitalnicy w Zagościu), *św. Klara* (klaryski w Gnieźnie, Krakowie, Sączu),

⁴⁸ W. T a s z y c k i, *Pierwiastek chrześcijański w polskich nazwach miejscowych*, w: *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. I: *Onomastyka*, Wrocław 1958, s. 276; por. M a k a r s k i, *Wezwania maryjne*, s. 355.

św. Mikołaj (klasztor premonstrantek w Słupsku), *św. Piotr* (premonstranci Białołobok). Bardzo częstą praktyką w określaniu domów zakonnych jest użycie tylko nazwy miejscowej w formie przymiotnikowej, np. *monasterii Kopriuinensis*, *Mogilnensis*, *domus Lucknensis*, *Mechouiensis*, rzeczownikowej, np. *conuentus Bucowe*, w konstrukcjach z przyimkiem lokalizującym *de*, np. *domus de Lukna*, *de Obra*, *de Paradyso*, *claustrum de Polplin*, *monasterium de Cziricz*.

PODSUMOWANIE

Określenia obiektów sakralnych, pomimo swej fragmentaryczności, stanowią dziedzictwo kulturowe, będące fundamentem dzisiejszych wezwań. Znaczna liczba współczesnych świątyń, sięgających swym rodowodem średniowiecza, w nomenklaturze zachowała tradycje ówczesnego wezwania. Często patrocinia tej grupy obiektów sakralnych są starsze od istniejących dziś budowli, wielokrotnie rekonstruowanych po przebytych w ciągu wieków pożarach czy najazdach zbrojnych. Wezwania kościołów współczesnych również czerpią z zachowanego w źródłach zasobu starych wezwań.

Wymieniona w niniejszym opracowaniu nomenklatura patrociniiczna należy do najstarszej na ziemiach polskich. Tworzyły ją, oprócz osobowych wezwań maryjnych, najczęstsze patrocinia hagiograficzne: *bł. Andrzeja*, *św. Benedykta*, *św. Dominika*, *bł. Idziego*, *bł. Jana Chrzciciela*, *św. Floriana*, *bł. Katarzyny*, *dziewicy i męczennicy*, *św. Klary*, *bł. Marii Magdaleny*, *św. Mikołaja*, *św. Pawła*, *bł. Piotra*, *bł. Piotra i Pawła*, *św. bł. Stanisława* oraz *bł. Wojciecha*, poświadczające tradycje kultu świętych Kościoła łacińskiego. Mniej liczną grupę stanowią wezwania *Trójcy Świętej*, *Krzyża Świętego* i *Ducha Świętego*. Wspomniane podstawowe typy semantyczne wezwań wyznaczają trzy najsilniejsze nurty tej nomenklatury w czasach późniejszych. Osobnymi zagadnieniami są: analiza antropimii – imion oraz pozaimiennych członów leksykalnych, występujących w opisie osób duchownych, związanych z omawianymi obiektami sakralnymi, oraz ich geografia.

WYKAZ SKRÓTÓW UŻYTYCH W TEKŚCIE

CDP – *Codex diplomaticus Poloniae*, t. I, II, cz. 1, t. III, wyd. L. Ryszczewski, A. Muczkowski, J. Bartoszewicz, Warszawa 1847.

Janota, Zbiór dok. – *Zbiór dokumentów klasztoru mogińskiego*, cz. 2, oprac. E. Janota, Kraków 1867.

- KDKK – *Kodeks dyplomatyczny katedry krakowskiej św. Wacława*, t. I, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1874.
- KDKTyn – *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tynieckiego*, cz. 1, wyd. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875.
- KDM – *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, t. I, II, wyd. F. Piekosiński, Kraków 1876-1877.
- KDMK – *Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa cz. I*, wyd. F. Piekosiński, w: *Monumenta Poloniae Medii Aevii Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia*, t. V, Kraków 1879.
- KDW – *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. I, II, wyd. E. Raczyński, Poznań 1887-1888; t. VI, wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa-Poznań 1982.
- Maleczyński – K. Maleczyński, *Kilkanaście dokumentów Władysława Łokietka z lat 1296-1329*, „*Studia Źródłoznawcze*” 6(1961), s. 129-149.
- Mitkowski – J. Mitkowski, *Początki klasztoru cystersów w Sulejowie. Studia nad dokumentami, fundacją i rozwojem uposażenia do końca XII w.*, Poznań 1949.
- Mosbach – A. Mosbach, *Wiadomości do dziejów polskich z Archiwum prowincyi szląskiej*, Wrocław 1860.
- Niwiński KH 46(1932) – M. Niwiński, *Dokumenty Łokietka dla dóbr tęczycyckich opactwa wąchockiego*, „*Kwartalnik Historyczny*” 46(1932), s. 371-377.
- Perlbach – *Pommerellisches Urkundenbuch*, wyd. M. Perlbach, Danzig 1882.
- Prumers PU – *Pommersches Urkundenbuch*, t. III, wyd. R. Prumers, Stettin 1891.
- ZDM – *Zbiór dokumentów małopolskich*, t. I, IV, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965-1975.

MEDIEVAL PATRON NAMES
IN THE DOCUMENTS OF THE ROYAL CHANCELLERY
– AN OUTLINE OF THE PROBLEM

Summary

This paper discusses the question of church and monastery invocations in the light of the most ancient sources in from the turn of the thirteenth and fourteenth centuries. An analysis of sacral names has been based on detailed excerpts from the documents of Władysław Łokietek (1275-1333). They were printed in the nineteenth-century diplomatic codes, and partially in more recent publications. In the sources under study we can find church and monastery invocations. The description of sacral objects contain not only elements corresponding to patron names, but also anthroponymic and toponymic; they compose a considerable part of the analyses here. The material presented, if only in a szcążkowa scale, presents some basic semantic types of the names under analysis.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: nomenklatura sakralna, patrocinia kościelne i klasztorne, antroponimia, toponimia, dokument.

Key words: sacral names, church and monastery patron names, anthroponymy, toponymy, document.